

11

**Lazistan (Rize) Mebusu
Osman Nuri Bey'in
Millî Mücadele
Dönemindeki
Faaliyetleri**

**The Activities of Lazistan
(Rize) Deputy Osman
Nuri Bey
During
the National Struggle**

Nurettin Çakıcı

Lazistan (Rize) Mebusu Osman Nuri Bey'in Millî Mücadele Dönemindeki Faaliyetleri

Nurettin Çakıcı*

Özet

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İtilaf devletleri Osmanlı Devleti'nin topraklarını yer yer işgal etmeye başlamıştı. Söz konusu işgal girişimleri karşısında Türkler, topraklarını korumak amacıyla bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Bu mücadelede asker ve sivil olmak üzere birçok kişi vatanın kurtarılması için hizmet etmiştir. O dönemde Lazistan Mebusu olan Osman Nuri (Özgen) Bey de hem meclisteki hem de Sovyet Hükûmeti'nin Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla gönderdiği askeri teçhizat, silah, cephane ve para yardımlarının Trabzon ve Samsun limanlarına ulaştırılması hususundaki faaliyetleri ile Millî Mücadele'nin kazanılmasında öne çıkan şahsiyetler arasında yerini almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) temsilcileri Millî Mücadele yıllarında dönemin siyasi konjonktürünü göz önünde bulundurarak Sovyet Hükûmeti ile diplomatik anlamda temas kurmuştur. Bu bağlamda Osman Nuri Bey, Rusça bilmesi sebebiyle TBMM Hükûmeti tarafından Moskova'ya gönderilen ilk Türk heyeti içerisinde tercüman olarak yer almıştır. Taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda Sovyet temsilcileri diplomatik desteklerinin yanı sıra Millî Mücadele hareketine silah, cephane, askeri teçhizat ve para yardımı yapacaklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda Sovyet Hükûmeti tarafından verilecek olan malzemelerin Rusların Tuapse limanından sevk edilmesi görevi için Osman Nuri Bey görevlendirilmiştir. Boğazların ve Karadeniz'in İtilaf devletlerinin denetiminde olduğu göz önüne alındığında, Osman Nuri Bey'in oldukça zor bir görev üstlendiği anlaşılmaktadır. Zaten TBMM Hükûmeti temsilcileri ile arasında geçen yazışmalarda Osman Nuri Bey, sevkiyat işlerinde yaşanan güçlükleri ve malzemeleri göndermek için deniz taşıtı bulmakta zorlandığını sürekli olarak dile getirmiştir. Çalışmada Osman Nuri Bey'in Millî Mücadele yıllarındaki faaliyetleri, özellikle Rusların Tuapse limanından sevk ettiği malzemeler ile bahsi geçen sevkiyat sürecinde karşılaştığı problemler Türk ve Rus arşiv kaynaklarından faydalanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Osman Nuri Bey, Millî Mücadele, Sovyet Rusya, Karadeniz, Tuapse, Trabzon

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, nurettincakici[at]trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9193-122X

The Activities of Lazistan (Rize) Deputy Osman Nuri Bey During the National Struggle

Abstract

After the signing of the Armistice of Mondros, the Entente States began to occupy the lands of the Ottoman Empire from place to place. In the face of these occupation attempts, the Turks fought for independence in order to protect their territories. In this struggle, many people, both military and civilian, served for the liberation of the homeland. Osman Nuri (Özgen) Bey, who was a Lazistan deputy at that time, took his place among the prominent figures in the winning of the National Struggle with his activities both in the parliament and in the transportation of military equipment, weapons, ammunition and money aid sent by the Soviet Government to support the National Struggle to Trabzon and Samsun ports. During the years of the National Struggle, the representatives of the Grand National Assembly of Turkey (GNAT) established diplomatic contact with the Soviet Government, taking into account the political conjuncture of the period. In this context, Osman Nuri Bey was among the first Turkish delegation sent to Moscow by the Government of the GNAT as an interpreter due to his knowledge of Russian. As a result of the negotiations between the parties, Soviet representatives stated that they would provide arms, ammunition, military equipment and money to the National Struggle movement as well as diplomatic support. In this context, Osman Nuri Bey was assigned to ship the materials to be provided by the Soviet Government from the Russian port of Tuapse. Considering that the Straits and the Black Sea were under the control of the Entente States, it is understood that Osman Nuri Bey undertook a very difficult task. In the correspondence between Osman Nuri Bey and the representatives of the Government of the GNAT, he constantly expressed the difficulties encountered in the shipment process and the difficulty in finding sea vessels to send the materials. In the study, the activities of Osman Nuri Bey during the years of the National Struggle, especially the materials shipped by the Russians from the port of Tuapse and the problems he encountered during the aforementioned shipment process will be tried to be revealed by making use of Turkish and Russian archival sources.

Keywords

Osman Nuri Bey, The National Struggle, Soviet Russia, Black Sea, Tuapse, Trabzon

1. Giriş

1888 yılında Rize'nin Çayeli ilçesi Akpınar köyünde dünyaya gelen Osman Nuri Bey ilk ve orta öğrenimini memleketinde tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek buradaki Yüksek Mühendis Mektebi'nde eğitim görmüş ve mühendis olarak diplomasını almıştır.¹ Osman Nuri Bey Mondros Mütarekesi'nden sonra Millî Mücadele'den yana bir tavır sergilemiştir. Osmanlı Mebusan Meclisi son dönem seçimlerinde Lazistan Mebusu olarak yer almıştır. İtilaf devletleri tarafından İstanbul'un işgali, ardından meclisin dağıtılması ve feshedilmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Temsil Heyeti adına "Valiliklere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlıklarına" gönderdiği genelgede Ankara'da olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin açılacağı ve dağılmış olan meclisten gelebileceklerin de bu meclise katılmalarının zaruri görüldüğü ifade edilmiştir.² Osman Nuri Bey de bu kapsamda Büyük Millet Meclisi'ne Lazistan (Rize) mebusu olarak katılmak üzere Ankara'ya gitmiştir. Meclis bünyesindeki çalışmaları, onun aktif ve girişimci bir mebus olduğunu göstermektedir. Zira dönem içerisinde mecliste 26'sı gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde toplam 90 konuşma yapmıştır.³

Düzce-Bolu bölgelerinde ortaya çıkan ayaklanmanın bastırılması kapsamında oluşturulan Nasihat Heyet'inde görevlendirilen ve söz konusu ayaklanmanın kontrol altına alınmasında önemli bir rol oynayan Osman Nuri Bey, Rusya'ya gönderilen ilk resmi Türk heyeti içerisinde de yer almıştır. Türk ve Sovyet heyetlerinin müzakerelerinde hazır bulunan Osman Nuri Bey, Sovyet Hükûmeti tarafından Millî Mücadele hareketine destek olmak amacıyla gönderilecek olan silah, cephane, para ve sair malzemelerin sevkiyatını yürütmek üzere Tuapse'de görevlendirilmiştir. Tuapse'deki görev süresi boyunca kendisine gönderilen malzemeleri Batı Cephesi'ne nakledilmek üzere Trabzon'a sevk etmiştir. Bu süreçte Hükûmet adına ticaret yaptığı ve görevini kötüye kullandığı yönünde iddialar gündeme gelmiş hatta bu nedenle görevine son verilerek geri çağırılmıştır. Sözü edilen iddialardan dolayı hakkında soruşturma açılan Osman Nuri Bey'in Millî Mücadele dönemi faaliyetlerine yönelik yerli ve yabancı arşiv verilerinden faydalanılarak ortaya konulan bir çalışmanın varlığından söz etmek güçtür. Osman Nuri Bey ile ilgili daha çok araştırma-inceleme eserlerden ve az da olsa yerli arşivlerden yararlanılarak, 2000 yılında hazırlanmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.⁴ Söz konusu çalışmada genel bilgiler yer almasına karşın hazırlandığı dönemde belge ve bilgiye ulaşma olanakları göz önüne alındığında, çalışmanın Osman Nuri Bey ile ilgili dikkate değer bilgiler içerdiğini de söylemek mümkündür. Fakat günümüzde yeni belge ve bilgilerin araştırmacıların hizmetine sunulması ve yabancı arşivlere erişme imkanları bazı olay ve konuların yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle Millî Mücadele döneminde aktif görevler üstlenmiş olan Osman Nuri Bey'in sözü edilen dönemdeki faaliyetleri, yeni belge ve bilgiler kapsamında incelenmeye değer görülmüştür.

¹ *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C. 3, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1995, s. 717.

² Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017, s. 335-337.

³ *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C. 3, s. 718.

⁴ Nadiye Turan, *I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Lazistan Mebusu Osman Nuri Bey'in Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2000.

2. Meclisi'n Açılış Süreci ve Birinci Mecliste Öne Çıkan Faaliyetleri

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf devletleri tarafından Osmanlı Devleti topraklarına yönelik olarak başlatılan işgal faaliyetlerini İstanbul hükûmeti engelleyememiştir. Bunun yanı sıra Mebusan Meclisi'nin 21 Aralık 1918'de feshedilmesi ülkenin karşı karşıya kaldığı siyasi ve sosyal sorunların nasıl ya da ne zaman çözüleceği hususunda bir belirsizlik ortaya çıkarmıştır.⁵ İtilaf kuvvetlerinin işgallerine karşı yer yer başlayan direniş hareketleri, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle birlikte daha teşkilatlı bir hal alarak merkezileşmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde yürütülen Millî Mücadele, en başından itibaren millet iradesi ilkesine dayandırılmış ve bu çerçevede sürdürülmüştür. Bu bağlamda Millî Mücadele temsilcileri Amasya Genelgesi'nde öne çıkan "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" ilkesi kapsamında hareket etmiş ve bu anlayış Erzurum ile Sivas Kongrelerinde alınan kararlar ile perçinlenmiştir.⁶ Söz konusu bilgilerden hareketle Millî Mücadele temsilcilerinin yol haritasında seçimlerin yapılmasının ve Mebusan Meclisi'nin açılmasının öncelik taşıdığını söylemek mümkündür.

Millî Mücadele temsilcileri Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Mebusan Meclisi'nin açılması gerektiği hususunu gündeme getirmiştir. Damat Ferit Paşa Hükûmeti 27 Temmuz 1919'da seçim kararı almasına rağmen Anadolu hareketine muhalifliğinin de etkisiyle seçimlerin yapılması konusunda isteksiz ve ağır hareket etmiştir. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa İstanbul hükûmeti ile tüm ilişkilerini kesmiştir. Bu durum Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin 1 Ekim 1919'da istifa etmesine yol açmıştır. Yeni Hükûmet Anadolu hareketine daha ılımlı yaklaşan Ali Rıza Paşa tarafından kurulmuştur. Ali Rıza Paşa Hükûmeti Mebusan Meclisi'nin açılacağını 7 Ekim 1919 tarihinde yayımladığı bir kararname ile ilan etmiştir. Bu kapsamda İstanbul hükûmeti ve Temsil Heyeti temsilcileri 20-22 Ekim 1920 tarihleri arasında Amasya'da görüşerek, Mebusan Meclisi seçimlerinin biran önce yapılması karara bağlanmıştır.⁷ Söz konusu gelişmelerin ardından Aralık 1919'da seçimlere başlanmış ve Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde açılmıştır.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan Osman Nuri Bey Aralık 1919'da yapılan seçimlerde Lazistan (Rize) mebusu seçilerek, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde yer almıştır.⁸ 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'u işgali ve meclisin dağıtılması

⁵ Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004, s. 14-22.

⁶ Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 35-36.

⁷ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C. 2, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, s. 41-43.

⁸ Seçim Mazbatası için bkz. *Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi*, Seçim Mazbatası, Dosya No: 717, Mazbata Kodu: 4_002. Mebusan Meclisi seçimleri sırasında bazı bölgelerde seçimlere müdahale edildiği yönünde birtakım şikâyetler vuku bulmuştur. Bunlardan biri de Osman Nuri Bey ile ilgilidir. Osman Nuri Bey'in mebus seçilmesine yönelik şikâyetlerin birinde kendisinin yaş haddini aştığı dolayısıyla mebus seçilemeyeceği şeklindedir. Ancak yapılan araştırma sonunda Osman Nuri Bey ile ilgili öne sürülen iddiaların gerçek olmadığı anlaşılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC)* Devre: 4, Cilt: 1, İçtima: 1, 12.02.1336/1920), s. 92-93.

sonrasında Ankara'ya hareket etmiş ve 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM mebusları arasında yer almıştır.⁹ Osman Nuri Bey birinci dönem TBMM'de 26'sı gizli oturumlarda olmak üzere toplam 90 konuşma yapmıştır. İki soru ve bir gensoru önergesi veren Osman Nuri Bey'in önerdiği 9 kanun teklifinden sadece zahire ithalatından alınan gümrük rüsumunun temdidini yani devamı ile ilgili olanı 18 Haziran 1922 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁰

Millî Mücadele'nin başlarında Anadolu hareketini olumsuz yönde etkileyecek bazı ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Bu tür ayaklanmaların belirmesinin en önemli nedeni Millî Mücadele hareketinin İstanbul hükûmeti ve özellikle İngilizler tarafından baltalanmak istenmesiydi. Bu amaçla halkı millî hareket aleyhinde kışkırtıyor, fetvalar ile birlikte işbirlikçilerini kullanarak henüz şekillenme aşamasında olan Millî Mücadele hareketini ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı.¹¹ Bu bağlamda Ankara'daki meclisin açılış sürecinde Düzce ve Bolu bölgesinde bir ayaklanma başlamış ve giderek çevre bölgelere de yayılmıştır. Oldukça hassas bir dönemde ortaya çıkan ya da çıkarılan bu ayaklanmanın kontrol altına alınması için birtakım tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada bahsi geçen ayaklanmaya değinmiş, bölgedeki durumu anlamak ve asilere nasihat ederek sükûneti sağlamak amacıyla bölgeye dönemin Trabzon Mebusu Hüsrev (Gerede) Bey başkanlığında bir Nasihat Heyeti gönderildiğini ifade etmiştir.¹² Heyet içerisinde Bolulu İlyaszade Şükrü Bey, Bolu Belediye Hekimi Doktor Fuat Bey ve Lazistan Mebusu Osman Nuri Bey bulunmaktaydı. Heyet'in yanına Teğmen Fahri Efendi Komutasında 20 kişilik bir süvari takımı verilmiştir.¹³

Ayaklanmanın başladığı bölge yani Düzce, Bolu, Adapazarı ve çevresi Millî Mücadele yıllarında hem İstanbul hükûmeti hem İtilaf devletleri hem de Anadolu hareketi açısından oldukça stratejik bir konuma sahipti. İtilaf devletlerinin başat gücü konumundaki İngiltere sözü edilen bölgeleri Anadolu hareketine karşı birer tampon bölge olarak kullanmayı düşünmüştür. Anadolu hareketi temsilcileri açısından da durum farklı değildi. Dolayısıyla bahsi geçen bölgeler, Millî Mücadele'nin henüz başlarında taraflar arasında bir nüfuz mücadelesi sahasına dönüşmüştür. Osman Nuri Bey'in de dahil olduğu heyet Ankara'daki Ziraat Mektebi'nde yapılan toplantı sonundaki karar kapsamında oluşturulmuştu. Heyet'in amacı ise ayaklanmaya katılanları öncelikle nasihat yoluyla yatıştırmaktı. Ancak bu mümkün olmaz ise silah ve güç kullanımına başvurulacaktı.¹⁴ Osman Nuri Bey'in heyete dahil olması Halide Edip'in önerisi ile

⁹ *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C. 3, s. 717.

¹⁰ *238 No'lu Kanun ve Ekleri*, 18.06.1338/1922. Söz konusu kanun teklifinin mecliste görüşülmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. *TBMM ZC*, Devre: 1, Cilt: 20, İçtima: 56, 17.06.1338/1922, s. 461-463.

¹¹ Kenan Esengin, *Millî Mücadelede Ayaklanmalar*, İstanbul: Kumsaati Yayınları, 2006, s. 80; Mustafa Budak, *Millî Mücadele'de İç Ayaklanmalar*, İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı, 1995, s. 5-6.

¹² *Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ)*, Devre: 1, Cilt: 1, İçtima: 1, 24.04.1336/1920, s. 8.

¹³ *Hüsrev Gerede'nin Anıları Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938)*, Haz. Sami Önal, İstanbul: Literatür Yayınları, 2003, s. 191.

¹⁴ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978, s. 297.

gerçekleşmiştir. Osman Nuri Bey'in Lazistan Mebusu olması dolayısıyla ihtiyaç duyulması durumunda Lazlardan bir birlik kurularak asilere karşı bunlardan istifade edilmesi düşünülmüştür. Heyet üyeleri Gerede'de kandırılarak pusuya düşürülmüş, asilere esir düşmüştür. Köylüler ve asiler heyet üyelerine saldırarak onları dövmüş ve yaralamış, bavulları ve eşyalarını da yağma etmişlerdir. Daha sonra üyeler Gerede'deki belediye binasında dört saat kadar hapsedilmiştir. Buradan da Düzce'ye götürülen heyet üyeleri Hürriyet ve İtilaf (Fırkası) binasına götürülmüş ve burada gözetim altında tutulmuştur.¹⁵

Ayaklanmanın elebaşı Sefer Bey ile görüşen Hüsrev Bey ve Osman Nuri Bey bir anlaşma zemininin oluşmasını sağlamıştır. Hüsrev Bey'in anılarında Sefer Bey'in bir ateşkes yaparak ayaklanmayı sonlandıracağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda Hüsrev Bey ve Osman Nuri Bey asiler tarafından arabulucu olarak tayin edilmiştir. Hüsrev Bey 23 Mayıs 1336/1920 tarihinde çektiği şu telgraf ile arabulucu olarak tayin edildiklerini merkeze bildirmiştir:

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Adapazarı, Düzce ve Bolu mukabil harekâtını idare eden rüesayı Çerakise Osmanlı Müslümanlığının esaret ve felaketini bugünkü sulh karşısında ikinci derecede bazı eşhasın, yanlış hareketleri ve esbabı saire yüzünden tahassul eden vakai ahirei müteessifeyi selameti mülk ve millete tamamen muzır görüyorlar ve tarihi millîmizin kaydetmediği bu elim zamanda beynelislam münazaat müsadematı terk ile sevgili vatanımız için yekvücut bir halde harici tehlike ve taarruzlara göğüs vermeye hazırlanmayı her Müslüman için farzıyain telakki eyliyorlar. Böyle pek mukaddes ve mübeccel bir tavassuta acizleri ile refikim Lazistan Mebusu Osman Beyi tayin eyledikleri maruzdur.¹⁶

Osman Nuri Bey ayaklanma ile ilgili merkeze gönderdiği telgrafta; "Düzce'de halk korkuyor, İstanbul'dan ümit kesilmiştir. Sefer Bey mert bir adamdır. Uzlaşma işi samimidir. Düzce muhiti Refet Bey'i seviyor. Ethem Bey'in vürudunun felaket olacağını düşünüyor. Ethem Bey'in Düzce'ye gelmesini önlemek lazımdır."¹⁷ şeklinde ifadeler yer vermiştir.¹⁸ Refet (Bele) Bey ayaklanmanın elebaşı olan Sefer Bey ile çekilme koşullarını görüşmüş ve olay kan dökülmeden halledilecek bir seviyeye getirilmiştir. Ancak Refet Bey'in kuvvetlerinden önce Düzce'ye gelen Ethem Bey ayaklanmanın önde gelenlerini idam ettirmiştir.¹⁹ Ayaklanma kontrol altına alındıktan sonra Osman Nuri Bey, Hüsrev Bey ile birlikte meclis çalışmalarına katılmak üzere Mayıs 1920 yılı sonlarına doğru Ankara'ya dönmüştür.

¹⁵ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, s. 291-301.

¹⁶ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 20, 24.05.1336/1920, s. 27.

¹⁷ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Haz. Sebahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2014, s. 197.

¹⁸ Bir şekilde ayaklanmanın içerisinde yer almış olanlar, Çerkez Ethem'in bölgeye gelmesini istememekteydi. Zira Ethem Bey en küçük suçları bile idamla cezalandırmaktaydı. Dolayısıyla bölge halkı Ethem Bey'in değil Refet (Bele) Bey'in bölgeye gelmesini istemekteydi. Bkz. *Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, C. 5, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1974, s. 110.

¹⁹ *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, s. 201.

Osman Nuri Bey Ankara'ya döndükten sonra 11 Haziran 1920 tarihinde meclise “Düzce isyanında Hükûmetçe ittihazı lazım gelen tedbirlere dair” bir takrir vermiştir. Katip Haydar Bey tarafından okunan takrirden Osman Nuri Bey, “Muvakkat bir zaman için vatani bir vazife ile Ankara'dan gaybubet edeceğimden gerek Düzce ve havalisi hadisesi hakkındaki ihtisatımı ve gerek merkez teşkilatı hakkındaki intibaatımı birkaç madde ile muhtasaran muhterem meclisimizin nazarı dikkatine arz etmeyi bir vazife olarak telakki eyledim”²⁰ diyerek Düzce ve çevresinde gerçekleşen ayaklanmanın nedenlerini ve bu tür ayaklanmalarda nasıl hareket edilmesi gerektiğine yönelik meclise bilgi vermiştir.

Osman Nuri Bey beş maddeden ibaret olan takrirden, Düzce'de meydana gelen irtica hadisesinin Ferit Paşa Hükûmeti ve destekçilerinin Anadolu'yu parçalamak için Kuvâ-yı Milliye hareketi aleyhinde yaptıkları teşvikat neticesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Fakat ayaklanmanın sadece bahsi geçen propagandadan kaynaklanmadığı aynı zamanda İstanbul hükûmeti idaresinin halka yapmış olduğu zulüm ve haksızlıkların halk nezdinde uyandırdığı kin ve nefret ile ilgili olduğunu da belirtmiştir. Osman Nuri Bey asiler tarafından esir alınıp kötü muamele görmesine rağmen Düzce ve çevresine yönelik yapılan harekâtı tedibiyenin halk üzerindeki tesirinin müşfikane olması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla halkın bu tür harekâtı tedibiyelerden “bizi döven babamızdır” intibası edinmesi gerektiğini vurgulamıştır.²¹

Ankara'ya döndükten sonra da gerçekleştirdiği faaliyetler ile mecliste öne çıkan şahsiyetler arasında yer alan Osman Nuri Bey'in kanun teklifleri; “Rize-Erzurum tarihinin inşası hakkında”²², “Mapavri Nahiyesi'nin kazaya tahviline dair”²³, “16 Mart 1336 işgalini müteakip İngilizler tarafından Malta'ya sevk olunan Erkân, ümera ve zabitan ile memurini mülkiyeden İstanbul hükûmetince maaşları kat'edilenlerin Malta'da buldukları müddete ait maaşlarının itasına dair”²⁴, “Memurini Dâhiliyenin esbabı idariye dolayısıyla azledilmemesine dair”²⁵, “Lazistan Sancağı'nda fındık, portakal, limon, mandalin, dut, çay yetiştirilmesi hakkında”²⁶, “Atine Kazası'ndaki Guvano ve Sano karyelerinin aşar borçlarının affi hakkında”²⁷, “Şurayı Devlet Tetkik Heyeti Kanununa ‘imtiyazat gibi mühim evrakın ait oldukları vekâletlerce tetkik edilmesi’ hakkında bir fıkra dercine dair”²⁸, “Karadeniz sahiline ithal edilecek unlardan

²⁰ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 26, 03.07.1336/1920, s. 157.

²¹ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 26, 03.07.1336/1920, s. 157-158.

²² TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 10, 21.03.1337/1921, s. 170.

²³ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 9, İçtima: 19, 11.04.1337/1921, s. 449.

²⁴ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 15, İçtima: 121, 03.12.1337/1921, s. 4

²⁵ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 15, İçtima: 122, 05.12.1337/1921, s. 16.

²⁶ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 16, İçtima: 141, 07.01.1338/1922, s. 3; TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 16, İçtima: 143, 12.01.1338/1922, s. 41.

²⁷ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 16, İçtima: 149, 23.01.1338/1922, s. 115.

²⁸ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 19, İçtima: 24, 11.04.1338/1922, s. 120.

alınacak resmin, resmi asli olmasına dair olan kanunun temdidi meriyetine dair"²⁹, "Mısır ve mısır unlarından alınan gümrük resmi hakkındaki kanun hükmünün temdidi meriyetine dair"³⁰ şeklindedir. Görüldüğü üzere Osman Nuri Bey meclise siyasi, sosyal, idari ve ekonomik alanlar ile ilgili kanun teklifleri vermiştir. Söz konusu teklifler kendisinin ülke meselelerini takip ettiğini ve bunların çözümüne yönelik çalışmalar yürüttüğünü göstermektedir. Ancak meclise verdiği kanun tekliflerinden sadece "Karadeniz sahiline ithal edilecek unlardan alınacak resmin, resmi asli olmasına dair olan kanunun temdidi meriyetine dair" adlı kanun kabul edilmiştir.³¹

Osman Nuri Bey meclise "Adapazarı ve Çarşamba'dan nefyedilen şahısları ve Samsun'da şehir haricine çıkması menedilen 56 kişiye ve Samsun ve Amasya Livalarında şekavet icra eden Rum eşkiyasına dair Dâhiliye Vekâleti'nden istizah tavrı"³² vermiş ve belirtilen konuda Dâhiliye Vekâleti'nden açıklama yapılması talebinde bulunmuştur. 15 Ekim 1921 tarihinde meclise sunulan istizah tavrının içeriği şu şekildeydi:

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Adapazarı Kereste Tüccarı ve Davavekili Osman Said Bey'in bir Eylül'de İstanbul'a ve Çarşamba Kazası'ndan Hacı Hurşid ve Hacı Zekeriya Beylerin Gümüşhane'ye teb'id olundukları ve Samsun'da elli altı kişinin şehirden harice çıkmaları menolunduğu ve Samsun, Amasya Livaları dahilinde icrayı faaliyet etmekte olan Rum eşkiyasının her gün Müslüman köylerini basmakta ve kezalik her gün beş altı Müslüman öldürmekte oldukları istihbar kılınmıştır. Bunların sahih olup olmadıkları ve sahih oldukları takdirde işbu teb'id fiillerinin hangi kanunlara müstebit bulunduğu ve Rum eşkiyasının bu kadar çoğalmasına kimlerin sebebiyet verdiği ve bunların derdesti ile izalei şekavet için ne gibi tedabir ittihaz olunduğu hususlarının Dâhiliye Vekâleti'nden istizah olunmasına karar verilmesini talep ederim, efendim.³³

Osman Nuri Bey kendisi gibi Lazistan Mebusu olan Ziya Hurşit Bey ile birlikte meclise "Rumların Samsun mıntıkasında icra ettikleri şekavet mevzuunda Lazistan Mebusu Ziya Hurşit ve Osman Beylerin Dâhiliye Vekilinden istizahı"³⁴ başlıklı bir istizah tavrı vermiştir. İstizah tavrının okunmasının ardından söz alan Osman Nuri Bey, ülke içerisinde cereyan eden olayların mesulü olması ve belirtilen olaylar ile ilgili meclise hesap vermesi gerektiği için istizahı doğrudan Vekil Beyefendi'ye yönelttiğini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında genel hatlarıyla Rum çetelerinin Yunan emellerine hizmet etmek amacıyla Karadeniz sahil şehirlerinde³⁵ yaptıkları eşkiyalık faaliyetleri ve

²⁹ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 20, İctima: 46, 03.06.1338/1922, s. 116.

³⁰ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 27, İctima: 196, 21.02.1339/1923, s. 419.

³¹ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 20, İctima: 57, 18.06.1338/1922, s. 488, 497-498.

³² TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 13, İctima: 98, 22.10.1337/1921, s. 229.

³³ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 13, İctima: 98, 22.10.1337/1921, s. 229.

³⁴ TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt: 2, İctima: 2, 05.10.1337/1921, s. 280.

³⁵ Osman Nuri Bey, Atina (Pazar) ve Samsun'da vuku bulan olaylar üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Bkz. TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 2, İctima: 2, 05.10.1337/1921, s. 281-282.

Müslüman Türklere karşı giriştikleri tecavüz hareketlerine değinmiştir. Bunun yanı sıra özellikle Samsun'da Rum eşkıyaları tarafından Müslümanların köylerinin yakılması ve Müslümanların katledilmeleri karşısında Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'nın tutumunu eleştirmiş ve meclisten Nurettin Paşa'nın azledilmesine karar verilmesini talep etmiştir.³⁶

Osman Nuri Bey'in ordunun ihtiyaçları ile de yakından ilgilendiği görülmektedir. Bu duruma arkadaşları ile birlikte ordunun ilbas ve iaşesi hakkında meclise bir istizah takriri vermeleri örnek olarak gösterilebilir.³⁷ Söz konusu takririn mecliste görüşülmesi sırasında bir mebusun "sual mi, istizah mı?" sorusuna Osman Nuri Bey "hasbihaldir" şeklinde cevap vermiştir. Osman Nuri Bey, askerin çıplak olduğu ve yemek sıkıntısı çektiği yönünde haberler aldığından dolayı bunun imkansızlıktan mı yoksa Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin görevini yerine getirmediğinden mi kaynaklandığının öğrenilmesi için böyle bir takrir verdiğini ifade etmiştir. Dönemin Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Bey verdiği cevapta ordunun iaşe durumunun pek parlak olduğunu söyleyemeyeceğini fakat Anadolu'nun kanaatkar evladını temin edecek derecede olduğunu ifade etmiştir. Refet Bey askerin piriç ve bulgur pilavı ile bol bol et yediğini ayrıca kafi derecede ekmek yediğini belirtmiştir. Konuşmasının devamında ordu bünyesindeki hayvanların beslenmesi ve askerin giyim kuşamı ile ilgili detaylı bilgi vermiştir. Eldeki imkanlar çerçevesinde ordunun ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışıldığını ancak elbette ki birçok eksik ve sorunla mücadele edilmeye çalışıldığını vurgulamıştır. Refet Bey'den sonra söz alan Osman Nuri Bey meclisin ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli parayı bulması gerektiğini dile getirmiştir.³⁸ Osman Nuri Bey'in mecliste öne çıkan faaliyetlerinden biri de "Başkumandanlık Müddetinin 5 Teşrinisaniden İtibaren Üç Mah Daha Temdidine Dair Kanun"un kabul edilmesi yönünde oy kullanmasıdır.³⁹ Meclisteki faaliyetlerinin yanı sıra Türk-Sovyet ilişkilerinin kuruluş sürecinde Moskova'ya gönderilen ilk heyet içerisinde yer alan Osman Nuri Bey, Millî Mücadele döneminde Sovyet Hükûmeti tarafından gönderilen yardımların Sovyet Rusya'nın Tuapse limanından Türk limanlarına sevk edilmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

3. İlk Resmi Türk Heyet'ine Dahil Olması ve Sevkiyat İşleri İle Görevlendirilmesi

Bolşevik İhtilalinin ardından Rusya'da iktidarı ele geçiren Sovyet temsilcileri emperyalist devletlere savaş açmış ve bu devletlerin hakimiyet altına almak istedikleri ulus ve Hükûmetleri sözü edilen devletlere karşı ortak hareket etmeye davet etmiştir.⁴⁰ Bu davetlerini yayımladıkları deklarasyonlar vasıtasıyla ilan etmiş ve ulusların kendi

³⁶ TBMM ZC, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 2, 05.10.1337/1921, s. 280-282.

³⁷ "Ordu'nun ilbas ve iaşesine dair Lazistan Mebusu Osman Bey ve Rûfekasının istizah takriri ve Müdafaa-i Milliye Vekilinin Cevabı" bkz. TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt: 13, İçtima: 2, 27.10.1337/1921, s. 374.

³⁸ TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt: 13, İçtima: 2, 27.10.1337/1921, s. 374-386.

³⁹ TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt: 14, İçtima: 2, 31.10.1337/1921, s. 413-432.

⁴⁰ "Rusya'nın ve Doğu'nun Tüm Müslüman Emekçilerine", *Dokumenti Vneşney Politiki SSSR*, Tom 1, Moskva: Gosudarstvennoye İzdatelstvo Politiceskoy Literaturı, 1959, s. 34-35.

kaderlerini tayin etmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Millî Mücadele hareketi temsilcileri bahsedilen gelişmeleri takip etmiş ve Sovyet Hükûmeti ile temas kurmanın yollarını aramıştır. Esasen Sovyet Hükûmeti temsilcileri de Millî Mücadele hareketi ile temas kurmaya çalışmıştır.⁴¹ Her iki tarafın da İtilaf devletlerine karşı mücadele halinde olması Türk ve Sovyet temsilcilerini zaruri bir şekilde ortak hareket etmeye yöneltmiştir. Söz konusu işbirliğinin temel nedeni elbette ki tarafların menfaatlerinin örtüşmesiydi.

TBMM'nin açılmasının ardından sözü edilen gelişmelerin farkındalığı çerçevesinde hem Sovyet Hükûmeti ile bir anlaşma imzalamak hem de Sovyet temsilcilerinin yardım imkanlarını öğrenmek amacıyla Moskova'ya bir heyet gönderilmiştir. Bekir Sami (Kunduh) Bey başkanlığındaki heyet Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey, Osman Nuri Bey, Doktor İbrahim Tali (Öngören) Bey ve Seyfi (Düzgören) Beylerden oluşmaktaydı.⁴² İbrahim Tali Bey ve Seyfi Bey askeri müşavir olarak, Osman Nuri Bey ise Rusça bilmesi sebebi ile heyete sonradan dahil edilmiştir.⁴³

İlk resmi Türk heyeti 19 Temmuz 1920 tarihinde Moskova'ya varmıştır.⁴⁴ Heyet'in temel amacı özellikle silah, cephane, askeri teçhizat ve para meselesi hususunda Sovyet Hükûmeti ile bir anlaşma yapabilmektir. Bu kapsamda taraflar arasında uzun müzakereler yapılmıştır. Sovyet Hükûmeti'nin Dışişleri Halk Komiseri Çiçer'in söylediği bu müzakereler ve Millî Mücadele hareketinin kendileri açısından çok önemli olduğu hususundaki tespitlerini Lenin'e bildirdiği belgede; TBMM Hükûmeti'nin İtilaf devletlerine karşı kaybetmesi durumunda "Küçük Asya'da Sultanlığın tekrar canlanacağı" ve bunun da bir "İslam fanatizmine" dönüşebileceğinden bahsetmiştir. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesinin ise Bakü ve Türkistan'ı kaybetmelerine sebep olabileceği, hatta Doğu'ya yönelik politikalarının da etkinliğini yitirebileceğine vurgu yapmıştır.⁴⁵ Ayrıca Sovyet temsilcilerinin dış politika analizlerinde Türklere yardım etmezler ise Kafkasya'da İtilaf devletleri etkin bir konum elde edecek ve sonraki süreçte Türklere yapacakları yardımların maliyetinden daha çok harcama yapmak zorunda kalacakları belirtilmektedir.⁴⁶ Bu tür nedenler ile Türklerin İtilaf devletlerine karşı kazanmasının kendileri açısından çok önemli olduğunu dolayısıyla Türklere silah, cephane, askeri teçhizat ve para yardımı yapmaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷ Nitekim Bekir Sami Bey başkanlığındaki Türk heyetinin Sovyet Hariciye heyeti ile yaptığı

⁴¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Nurettin Çakıcı ve Hikmet Öksüz, "Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Havza Görüşmesi Üzerine Bir Değerlendirme", *1918-1919 Mütarekeden Millî Mücadeleye Hayal Kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş Uluslararası Sempozyum 26 Aralık 2019*, İstanbul: Türk Ocağı Yayınları, 2020, s. 298-314; Nurettin Çakıcı ve Hikmet Öksüz, "Bolşevik Ruslar"ın Millî Mücadele Hareketiyle Temas Kurma Girişimleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 16, S: 32, 2020, ss. 717-746.

⁴² Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları Millî Mücadele ve Bolşevik Rusya*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 2002, s. 59.

⁴³ Yusuf Kemal Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 141, 143.

⁴⁴ Aleksandr Naumoviç Heyfets, *Sovetskaya Rossiya i Sopredelnyye Stranı Vostoka 1918-1920*, Moskva: Glavnaya Redaktsiya Vostochnoy Literaturı, 1964, s. 113.

⁴⁵ *Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Sotsialno-Politiceskoy İstorii, (Rusya Sosyo-Politik Tarih Devlet Arşivi) (RGASPI)*, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 3.

⁴⁶ *RGASPI*, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 98.

⁴⁷ *RGASPI*, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 3.

görüşmeler sonucunda TBMM Hükûmeti'ne askeri (silah, cephane, askeri teçhizat) ve mali anlamda yardım yapılacağına karar verilmiştir. Sovyet belgelerinde Bekir Sami Bey'in 8.000.000 altın ruble ve 250.000 tüfek ve yeterli miktarda mühimmat istediği ifade edilmiştir.⁴⁸ Bu müzakerelerde Sovyet Merkez Komitesi Sovyet Dışişleri Halk Komiserliğine Türkiye için 8.000.000 milyon altın ruble vermiştir.⁴⁹

Taraflar arasındaki müzakerelerde Osman Nuri Bey silah, cephane askeri teçhizat ve para yardımlarına yönelik sevkiyat işlerinin yürütülmesi ile görevlendirilmiştir.⁵⁰ Bekir Sami Bey müzakerelerde mutabakata varılamayan maddelerin akıbetini Hükûmeti'ne danışmak için anlaşma taslağını ve bu kapsamda hazırlamış olduğu bir raporu Yusuf Kemal Bey ile birlikte Ankara'ya göndermiştir.⁵¹ Yusuf Kemal Bey sevkiyat işlerini organize edecek olan Osman Nuri Bey ile birlikte Moskova'dan hareket etmiştir. Osman Nuri Bey Rostov'da kalmış, bir süre sonra buradan Tuapse'ye geçmiş ve silah-cephane sevkiyatına başlamıştır.⁵² Nitekim Sovyet belgelerinde de Türklerin Tuapse'deki temsilcisinin Osman Nuri Bey olduğu, silah ve cephanelerin yüklenmesi ile nakliyat işlerinin onun idaresinde gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.⁵³

Osman Nuri Bey Moskova'da bulunduğu sırada 18 Ağustos 1920 tarihinde Ankara'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet (İnönü) Bey'e yazdığı belgede, bir aydır Moskova'da bulduklarını ve kendisine bilgi vermeyi bir vazife addettiğini belirtmiştir. Bu kapsamda vazifesinin silah, para, cephane ve diğer ihtiyaçların ahz ve sevki olduğunu vurgulamıştır. Osman Nuri Bey Sovyet temsilcileri ile görüşmeden önce arkadaşları ile birlikte kendi aralarında bir değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmede Osman Nuri Bey sevkiyat için bir gün belirlenmesini ve sevkiyatın deniz yolu ile başlatılmasını teklif etmiş fakat bir arkadaşı eğer deniz yolu ile sevkiyata başlanırsa Ruslar Ermeni yolunun açılmasına önem vermezler demiştir. Bu nedenle sevkiyata başlanması ertelenmiştir.⁵⁴

18 Ağustos 1920'den itibaren Rus Hükûmeti ile müzakerelere başladığını belirten Osman Nuri Bey, karayolu açılıncaya kadar deniz yolu ile epeyce silah, cephane ve askeri teçhizat sevk edebileceklerine kani olduğunu ifade etmiştir. Osman Nuri Bey izahatının devamında İstanbul ile İnebolu arasında işleyen İtalya bandıralı ufak bir İtalyan vapuru olduğunu, zannınca İnebolu Kaymakamı'nın bu vapur ile silah nakliyatı yaptığını ve bu vapurun kiralanarak Tuapse'den yapılan sevkiyatta kullanılabileceğini söylemiştir. Sevkiyata başladığında Rize'deki motorlardan faydalanacağını belirten Osman Nuri Bey, İtalyan vapuru ile sevkiyat yapılmasının büyük fayda sağlayabileceğinin altını çizmiştir.⁵⁵

⁴⁸ RGASPI, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 3.

⁴⁹ RGASPI, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 6; RGASPI, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 34.

⁵⁰ Stefanos Yerasimos, *Türk-Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden "Millî Mücadele"ye*, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1979, s. 171.

⁵¹ RGASPI, Fond: 159, Opis: 2, Delo: 57, List: 7.

⁵² Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, s. 165.

⁵³ RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 61, List: 8.

⁵⁴ *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi (İSH), ATASE, İSH, Kutu: 912 Gömlek: 18, Belge No: 1, (18.08.1336/1920).*

⁵⁵ *ATASE, İSH, Kutu: 912 Gömlek: 18, Belge No: 1, (18.08.1336/1920).*

Osman Nuri Bey, Enver Paşa'nın Almanya'dan Moskova'ya geldiğini, Bolşeviklerin ona çok hürmet ettiğini ve Enver Paşa vasıtasıyla Afganistan üzerinden Hindistan'a bir sefer hazırlığında olduklarını belirtmiştir. Bunun yanında Anadolu ile Afganistan ve Azerbaycan arasındaki daimi ilişkilerin ve bu ülkeler ile irtibat kuracak heyetin reisinin Enver Paşa olması gerektiğini söylemiştir. Bu hususta Mustafa Kemal Paşa tarafından kendilerine bir talimatname gönderilerek tatbiki hareket yapılmasından büyük bir fayda sağlanacağını düşündüğünü vurgulamıştır. Ayrıca Berlin'de bulunan Talat Paşa'ya bir talimat ve salahiyet göndererek İtalya'ya gelmesinin sağlanması ve buradan Anadolu'ya yardım gönderilmesini Talat Paşa'nın idare etmesinin pek faydalı olacağını izah etmiştir. Bu kapsamda Enver Paşa'nın Talat Paşa'nın bu vazifeyi kabul edeceğini söylediğini belirtmiştir.⁵⁶ Osman Nuri Bey İsmet Bey'e gönderdiği yazıyı, Anadolu hareketi askeriyesi hakkında İsmet Bey'den bilgi istedikten sonra muvaffakiyet dileyerek sonlandırmıştır.⁵⁷

Sevkiyatın başladığı ilk günlerde 7 Eylül 1920 tarihinde Tuapse'de bulunan Osman Nuri Bey'e 4.000 İngiliz tüfeği, 20 adet otomatik lyuis/lewis tüfeği ve bu tüfek için 5.000.000 fişek gönderilmiştir.⁵⁸ Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa Trabzon'daki Üçüncü Kafkas Fırkası'na 11 Eylül 1920 tarihinde bir şifreli yazı göndermiştir. Yazıya göre Tuapse'de nakledilmeye hazır 600 adet tüfek ile bir miktar cephane, 25 adet mitralyöz ve 8 adet İngiliz topu bulunduğu ve bunların Osman Nuri Bey tarafından gönderileceği ifade edilmiştir.⁵⁹ Osman Nuri Bey 26 Ekim 1920 tarihinde TBMM Başkanlığı'na yazdığı belgede her türlü tehlikeyi göze alarak sevkiyata başladığını, belirtilen tarihe kadar 4.000'e yakın silah ve 5.000.000'a yakın cephane gönderdiğini ve bunların ilgili makama salimen ulaştığını belirtmiştir. Silah ve cephane nakliyatının yanı sıra sevkiyatın başlarında 1.000.000 altın ruble de gönderdiğini ifade etmiştir.⁶⁰ Görüldüğü gibi Osman Nuri Bey gönderilen malzemeleri detaylandırmamış ve daha genel bir şekilde yazmıştır.

Sovyet temsilcileri 16 Kasım 1920 tarihinde Tuapse'den Trabzon'a 90 adet Rus cebel mermisinin gönderildiğini, 17 Kasım'da ise 50 adet daha gönderileceğini ifade etmiştir.⁶¹ Osman Nuri Bey'in henüz Tuapse'den ayrılmadığı günlerde 16 Aralık 1920 tarihinde Tuapse'den Trabzon'a 345 adet İngiliz tüfeği, 93 adet Avusturya tüfeği ve 400 sandık da İngiliz cephanesi sevk edilmiştir. Belirtilen tarihte rüsumat vapuru ve paşa motoru ile 12.000 litre⁶² benzinin Trabzon'a ulaştığı bilgisi Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bildirilmiştir.⁶³ Sovyet temsilcileri 27 Aralık 1920 tarihinde 2 adet 120 mm'lik Fransız topu, 2 adet iki tekerlekli araba, 1.000 adet 120 mm'lik top mermisi, top mermilerinin

⁵⁶ ATASE, İSH, Kutu: 912 Gömlek: 18, Belge No: 2, (18.08.1336/1920).

⁵⁷ ATASE, İSH, Kutu: 912 Gömlek: 18, Belge No: 3, (18.08.1336/1920).

⁵⁸ RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 95, List: 30; RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 95, List: 52.

⁵⁹ Mithat Işın, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Ankara: T. C. Deniz Basımevi, 1946, s. 32.

⁶⁰ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)*, Ebiş No: 01003383, Ek No: 3, Belge No: 563808, (11.04.1336/1920).

⁶¹ ATASE, İSH, Kutu: 937, Gömlek: 165, Belge No: 1, (17.11.1336/1920).

⁶² Belgede kilo olarak ifade edilmiştir.

⁶³ ATASE, İSH, Kutu: 760, Gömlek: 148, Belge No: 1, (17.12.1336/1920).

taşınmasında kullanılmak üzere 1.000 adet araba/vagon, 1.000 adet tahliye borusu ve 1.000 adet tapa/fünyeyi Tuapse'deki Osman Nuri Bey'e göndermiştir.⁶⁴ 1-9 Ocak tarihleri arasında Osman Nuri Bey'in adresine 4 adet 33'lü İngiliz topu, 6 adet tekerlekli araba, 8 adet cephanes arabası, 4.000 adet şarapnel, 6.000 adet 33'lü top mermisi, 2 adet İngiliz topu ve 970 adet ahşap sandık gönderilmiştir.⁶⁵ Bunların yanı sıra Sovyet Hükûmeti tarafından Tuapse'de Osman Nuri Bey'e gönderilen 1.500.000 altın ruble Osman Nuri Bey tarafından Trabzon'a getirilerek buradaki fırka kumandanlığına teslim edilmiştir.⁶⁶ Belirtilen meblağ Şark Cephesinin ihtiyaçları için Erzurum mal sandığına nakledilmiştir.⁶⁷

Osman Nuri Bey Sovyet yetkilileri tarafından Tuapse'ye gönderilen malzemeleri sivil motorlar ve Hükûmet tarafından görevlendirilen deniz taşıtları ile nakletmiştir. Malzemeler öncelikle Tuapse'den Trabzon'a taşınmakta ve burada uygun görülen depolara/ambarlara konulmaktaydı. Daha sonra ise sözü edilen malzemeler ihtiyaç durumuna göre Samsun ve İnebolu limanlarına nakledilmekteydi.⁶⁸ Silah, cephanes, askeri teçhizat, benzin gibi malzemelerin sevkiyatında birtakım aksamaların ve eksikliklerin tespit edilmesi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Söz konusu araştırmanın başlatılmasına yönelik olarak 26 Aralık 1920 tarihinde TBMM Hükûmeti'nin Tuapse Konsolosu Sabri Bey'e yazılan belgede Osman Nuri Bey'in şimdiye kadar TBMM Hükûmeti adına Ruslardan ne kadar silah, cephanes, gaz, benzin ve sair malzeme aldığı tespit edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁹ Yapılan tahkikat sonucuna dayanarak İbrahim Tali Bey Osman Nuri Bey'in TBMM Hükûmeti namına petrol, benzin deri, mazot ve sair şeyler aldığı ve Tuapse'de Osman Nuri Bey hakkında fena söylendiğini ifade etmiştir.⁷⁰ Bahsedilen gelişmeler sebebiyle Osman Nuri Bey'in yerine Sabri Bey görevlendirilmiştir.⁷¹

4. Sovyet Yardımlarının Sevkiyatına Yönelik Faaliyetlerinde Karşılaştığı Güçlükler

Osman Nuri Bey nakliyata başlamasının ilk günlerinde Tuapse'ye gönderilen malzemeleri sivil motorlar, eline geçen tüccar motorları ve Ruslardan temin ettiği motorlar ile sevk ettiğini ifade etmektedir. 2 Kasım 1920 tarihinde TBMM Başkanlığı'na gönderdiği yazıda Rostov'dan 32 vagon silah, cephanes ve 8 adet yedi buçukluk İngiliz seri

⁶⁴ RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 95, List: 30. Ayrıca bkz. Nurettin Çakıcı, *Türk Millî Mücadelesine Sovyet Rusya'dan Gelen Yardımlar (1919-1922)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2021, s. 167.

⁶⁵ RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 95, List: 30; RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 61, List: 24; RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 61, List: 7.

⁶⁶ CA, Ebis No: 01003052, Fihrist No: 2, Ek No: 85/87, Belge No: 68/70, (20.12.1336/1920).

⁶⁷ CA, Ebis No: 01003052, Fihrist No: 2, Ek No: 85/87, Belge No: 68/70, (22.12.1336/1920).

⁶⁸ Emrullah Nutku, "İstiklal Savaş'ında Denizciler: İlk Deniz Nakliyatı", *Yakın Tarihimiz*, C. 2, 1962, s. 186-188.

⁶⁹ ATASE, İSH, Kutu: 912, Gömlek: 56, Belge No: 1, (26.12.1336/1920).

⁷⁰ Doktor İbrahim Tali Bey'in Günlüğü, Haz. Erdal Aydoğan-Şaban Ortak, İstanbul: Arba Yayınları, 2000, s. 44-45.

⁷¹ RGASPI, Fond: 85, Opis: T, Delo: 61, List: 82 arka sayfa.

atışlı toplarının Tuapse'ye geldiğini fakat söz konusu malzemeleri sevk etmek için deniz taşıtı temin edemediğini belirtmiştir. Şimdiye kadar Tuapse'ye sevkiyatta kullanılmak üzere Üçüncü Kafkas Fırkasından (Trabzon) hiçbir motor gelmediğini, nakliyatın seri bir şekilde yapılabilmesi için fırkanın en az 15 kadar motoru Tuapse'ye göndermesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷² Osman Nuri Bey aynı yazısında Sovyet Hükûmeti'nin bu günlerde 4.000.000 altın ruble göndereceğini, bahsi geçen parayı da emniyetle sevk edeceğini ifade etmiş ve Tuapse'ye gelen malzemelerin ambarlara boşaltılması ve tekrar yüklenmesi için paraya ihtiyaç duyulduğunun altını çizmiştir.⁷³ Bu bilgilerden hareketle Osman Nuri Bey'in sevkiyat için deniz taşıtı ve parasal sorunlar ile karşılaştığını söylemek mümkündür.

Osman Nuri Bey 26 Ekim 1920 tarihli bir belgede Tuapse'den gönderdiği silah ve cephane yüklü motorlardan bazı yerlerde tüfek ve çeşitli malzemelerin çalındığını belirtmektedir. Örneğin Giresun'da motordan 96 adet silah ve birçok cephane aşırıldığını ve bu tür olayların geceleri yapıldığını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra Trabzon'da İngiliz tüfeğinin 30 paraya satıldığını öne süren Osman Nuri Bey, gönderdiği malzemenin pusulasını kaptanların huzurunda verdiğini, dolayısıyla malzemeleri teslim alan görevlinin pusulada yazan miktarı teslim almasını aksi halde ilgili kişinin fena halde cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Sevkiyat işlerini bin bir müşkilat ve tehlike içinde sürdürmeye çalıştığını dile getiren Osman Nuri Bey, kaptanlara verilen ilmühaberdeki miktarın teslim alınmasını, buna rağmen malzemeler noksan zuhur eder ise mesulünün cezalandırılması ve icap eder ise kurşuna dizilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁴

Osman Nuri Bey, TBMM Başkanlığı'na yazdığı bir belgede yine Trabzon'dan sevkiyat için kendisine hiçbir motor gelmediğini, nakliyat için gerekli olan deniz taşıtlarını kendi çabasıyla temin ettiğini ve bu hususta büyük bir müşkilat içinde olduğunu dile getirmiştir. Nakliye vasıtasının çok olması durumunda daha fazla silah ve cephane gönderebileceğini ifade eden Osman Nuri Bey, hiçbir zengin tüccar motorunun ve yüzlerce motorlardan hiçbir tanesinin nakliyat için kendisine gönderilmemesini hayretle karşıladığını belirtmiştir. Yine sevkiyat için sarf edilmek üzere 3.000 lira istediği halde fırkanın sadece 500 lira gönderdiğini, bu işlerin para ile gerçekleştirilebileceğini söyleyerek bu durumdan yakınmıştır. Ayrıca Tuapse'ye gelen malzemelerin boşaltılması, ambarlarda muhafaza edilmesi ve tekrar yüklenmesinin para ile yapıldığını, para sarf edilmez ise bu işlerin yapılamayacağını da altını çizmiştir. Bunların yanı sıra nakliyatta kullanılan deniz taşıtlarının tamir, yakıt ve sair masraflarının karşılanması için de paraya ihtiyaç duyulduğunu özellikle vurgulamıştır.⁷⁵ Bu bağlamda Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından TBMM Başkanlığı'na yazılan belgede Osman Nuri Bey'e gönderilmesi gereken on bin liranın gönderilmediği, bu durumun ise 2 Ekim 1920 tarihinde Osman Nuri Bey

⁷² CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 45, Belge No: 908015, (04.11.1336/1920).

⁷³ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 45, Belge No: 908015, (04.11.1336/1920).

⁷⁴ CA, Ebis No: 01004901, Ek No: 3, Belge No: 563808, (04.11.1336/1920).

⁷⁵ CA, Ebis No: 01004901, Ek No: 3, Belge No: 563808, (04.11.1336/1920).

tarafından gönderilen mektuptan anlaşıldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla bahsi geçen meblağın ilk vasıta ile Osman Nuri Bey'e gönderilmesinin zarureti Üçüncü Fırka Kumandanlığına yazılmıştır.⁷⁶

Osman Nuri Bey TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı belgede nakliyat için vasıta bulamadığını belirttiikten sonra Aydın Reis gambotu tarafından Tuapse açıklarında müsadere edilen Yunan motoruna Ruslar tarafından el konulduğunu ifade etmiştir. Osman Nuri Bey her ne kadar teşebbüs etmiş ise de sözü edilen motoru bir kereye mahsus alabildiğini ve aynı motor ile Trabzon'a bir kez silah ve cephane gönderebildiğini dile getirmiştir. Rusların Yunan motorunu vermediğini ancak girişimleri sonucunda ona mukabil başka bir motor verdikleri ve bu motorun esasen Rusların el koyduğu motordan çok daha iyi olduğunu belirtmiştir. Osman Nuri Bey, Rusların daha önce de Şahin vapuruna el koyduklarını, bunların bu tür rezaletlerine bir son verilmesi gerektiğini ve sefaret vasıtasıyla iletişime geçilip bundan sonra böyle vakaların yaşanmaması için girişimde bulunulması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁷

Sovyet Hükûmeti tarafından Tuapse'ye gönderilen silah, cephane, gaz, benzin ve sair malzemelerin hemen gönderilemeyeceği düşünülürse sözü edilen malzemelerin ambarlara boşaltılarak burada bekletilmesi gerekmektedir. Gerek boşaltma gerekse yükleme işlerinin halledilmesinde oradaki esirler ve Rus işçilerden faydalanılmaktaydı. Ancak Rus işçiler para almadıkları zaman keyfi davranarak çalışmıyor ve dolayısıyla sevkiyat işleri aksıyordu. Bu nedenle Osman Nuri Bey, boşaltma ve yükleme işlerinin seri bir şekilde halledilmesi için işçilere gerek sevkiyat parasından gerekse gönderilen malzemelerden bazı şeyler satarak para vermekteydi. Aynı yöntem sevkiyatta kullanılan nakliye vasıtalarının sahipleri için de uygulanmaktaydı. Böylece sevkiyatın kesintisiz ve seri bir şekilde yürütülmesi sağlanmaya çalışılmaktaydı. Osman Nuri Bey'in silah ve cephane sevkiyatında karşılaştığı güçlüklerden biri de mahalli Hükûmeti'n nakliyatı muhtelif sebepler ile durdurması veya nakliyata izin vermemesi ya da geç izin vermesidir.⁷⁸ Yine hava şartlarının uygun olmaması da sevkiyatın aksamasına sebep olan başka bir faktör olarak ifade edilmiştir.⁷⁹

5. Hakkında Soruşturma Açılmasına Neden Olan Gelişmeler

Osman Nuri Bey, Tuapse'den Karadeniz limanlarına silah, cephane, askeri teçhizat ve sair malzemelerin sevkiyatını yürüttüğü sırada görevini kötüye kullandığı yönünde birtakım iddialar gündeme gelmiştir. Söz konusu iddiaların Osman Nuri Bey'in Tuapse'deki adresine gelen malzemelerin Trabzon'daki Üçüncü Fırka Komutanlığına ve Karadeniz sahilindeki sair limanlara eksik sevk edilmesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bahsi geçen iddialar nedeniyle yukarıda da ifade edildiği üzere 26 Aralık 1920 tarihinde Tuapse'deki Türkiye Konsolosu Sabri Bey'e Lazistan Mebusu Osman Nuri Bey'in şimdikiye

⁷⁶ CA, Ebis No: 01004901, Belge No: 1, 3, Fihrist No: 7, (14.11.1336/1920).

⁷⁷ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 105, Belge No: 908075, (25.01.1337/1921).

⁷⁸ ATASE, İSH, Kutu: 913, Gömlek: 55, Belge No: 1, (24.03.1337/1921).

⁷⁹ CA, Ebis No: 01004901, Belge No: 1, 3, Fihrist No: 7, (14.11.1336/1920).

kadar TBMM Hükûmeti namına Ruslardan ne kadar silah, cephane, gaz, benzin ve sair malzeme aldığıнын kaydının çıkarılarak bir suretinin gönderilmesi ve sözü edilen iddiaların araştırılması bağlamında talimat verilmiştir.⁸⁰

Trabzon'daki Üçüncü Fırka Komutanlığı tarafından Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne yazılan belgede Sovyet Hükûmeti tarafından Osman Nuri Bey'e silah, cephane, benzin, bir fabrika alet edevatı ve 600 küsur fiçı çimento gönderildiği ve bunların TBMM Hükûmeti namına alınmasına rağmen tamamının gönderilip gönderilmediğinin belli olmadığı yazılmıştır. Bu durum sevkiyat ile ilgilenen Sovyet temsilcilerinin şüphesi üzerine gündeme gelmiştir. Ayrıca Tuapse konsolosu olan Sabri Bey'in belirtilen şüpheleri onaylayan açıklamaları ve daha sonra konunun şifahen soruşturulması üzerine edinilen bilgiler Osman Nuri Bey hakkındaki iddiaları desteklemiştir.⁸¹ Aynı belgede Tuapse'deki sevkiyata hakim olmak ve Sovyet Hükûmeti'nin oraya ne kadar malzeme gönderdiğini tespit etmek ve bu malzemeleri kayıt altına almak için Üçüncü Fırka tarafından Tuapse'ye memurlar gönderildiği ancak Osman Nuri Bey'in sözü edilen memurları çeşitli sebepler ile Moskova'ya geri gönderdiği belirtilmiştir. Yine Osman Nuri Bey'e miktarı belli benzin ve gaz gönderilmiş ancak bunların tamamı sevk edilmemiştir. Durumun keyfiyeti sorulduğunda, Osman Nuri Bey benzin ve gazların bir kısmını motor sahiplerine mükâfaten verdiğini söylemiştir. Belgenin devamında Osman Nuri Bey'e TBMM Hükûmeti'ne teslim edilmek üzere gönderilen bir fabrika alet edevatı ve 600 küsur fiçı çimentonun⁸² Osman Bey namına Rize'ye ihraç edildiğinin haber alındığı ifade edilmiştir.⁸³ Tuapse'deki görevi sırasında oradaki esirlerin sevki için para istediği, para gönderildiği halde bir tek esirin gönderilmediği yine Üçüncü Fırka Komutanlığı tarafından Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne yazılan belgede vurgulanmıştır.⁸⁴

İbrahim Tali Bey, 25 Ocak 1921 tarihinde Şark Cephesi Komutanlığına yazdığı belgede Rostov ve Tuapse'de sevkiyat ile ilgili faaliyetleri kontrol ettiği sırada Tuapse'de Osman Nuri Bey'in görevini kötüye kullandığına dair şeyler duyduğunu ifade etmiştir. Hatta Moskova'da Karahan ile görüşmesinde Karahan'ın bu konu ile ilgili sorularına maruz kaldığını da dile getirmiştir.⁸⁵ İbrahim Tali Bey anılarında da Tuapse'de Osman Nuri Bey hakkında fena söylendiğine, TBMM Hükûmeti'ne ulaştırmak üzere petrol, benzin, mazot, deri, ve daha sair şeyler aldığı halde bunların tamamını göndermediğine yer vermiştir.⁸⁶

Hariciye Vekâleti tarafından TBMM Başkanlığı'na yazılan belgede Osman Nuri Bey'in Millî Mücadele sürecinde silah ve cephane sevkiyatında kullanılan Aydın Reis ve Preveze gambotlarının Sovyet Hükûmeti temsilcilerine teslim edilmesine yönelik emir verdiği

⁸⁰ ATASE, İSH, Kutu: 912, Gömlek: 56, Belge No: 1, (26.12.1336/1920).

⁸¹ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 96, Belge No: 908066, (24.01.1337/1921).

⁸² İbrahim Tali Bey tarafından Şark Cephesi Kumandanlığına 25 Ocak 1921 tarihinde yazılan belgede sözü edilen çimentonun 650 fiçı olduğu ve Samsun'da satıldığı ifade edilmiştir. Bkz. Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, C. 2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 1034-1038.

⁸³ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 96, Belge No: 908066, (24.01.1337/1921).

⁸⁴ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 96, Belge No: 908066, (24.01.1337/1921).

⁸⁵ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s. 1035-1036.

⁸⁶ Doktor İbrahim Tali Bey'in Günlüğü, s. 45.

ifade edilmiştir. Osman Nuri Bey'in bahsi geçen gambotları hangi amaçla ve ne sebeple Sovyet temsilcilerine teslim ettirdiği Şark Cephesi Komutanlığı ve Üçüncü Fırka Komutanlığı vasıtasıyla kendisinden sorulmuştur. Belgede gambotların iadesi için Şark Cephesi Komutanlığı vasıtasıyla Sovyet temsilcileri ile iletişime geçilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸⁷

Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden TBMM Başkanlığı'na yazılan belgede Aydın Reis gambotu tarafından Tuapse açıklarında tevkif ve müsadere edilen bir Yunan motorunun nakliyatla kullanılmak üzere Osman Nuri Bey'e teslim edildiği, motorun silah ve cephane yüklü olarak Giresun'a geldiği ifade edilmiştir. Ancak yükünü tahliye ettikten sonra Rus mürettebatıyla birlikte Rusya'ya gittiği ve bu motorun Ocak 1921 yılı başlarında Tuapse'de bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu motorun Osman Nuri Bey tarafından Ruslara verildiği anlaşılmıştır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti bahsi geçen motorun Osman Nuri Bey tarafından ne suretle Ruslara verildiğinin kendisinden sorulması, konunun araştırılması ve sonucun hızlı bir şekilde bildirilmesini istemiştir.⁸⁸ Mustafa Kemal Paşa da Osman Nuri Bey'e yazdığı belgede bahsedilen motorun neden Ruslara verildiğini sormuş ve ondan konunun detaylarına yönelik bilgi istemiştir.⁸⁹ Osman Nuri Bey Mustafa Kemal Paşa'ya cevaben yazdığı belgede Rusların motoru mal edindikleri ve ne kadar teşebbüs etmiş olsa da silah ve cephane sevkiyatı için bu motoru bir kereye mahsus alabildiğini belirtmiştir. Bahsi geçen motora mukabil Rusların altı bakır kaplama olan başka bir küçük yelkenli gemi vermeyi kabul ettiklerini söylemiştir. Bu küçük yelkenli geminin müsadere edilen motordan daha iyi ve kullanışlı olduğunu ifade eden Osman Nuri Bey, geminin tapusunun kendisinde olmasına rağmen Rusların bu gemiyi de vermekten imtina ettiklerini dile getirmiştir. Osman Nuri Bey Mustafa Kemal Paşa'ya cevabi yazısında Rusların Şahin vapurunu da benzer şekilde müsadere ettiklerini vurgulamıştır.⁹⁰

Tuapse ve Karadeniz limanları arasında nakliyatın tesisi ile görevlendirilmiş olan Osman Nuri Bey sahip olduğu memuriyetten istifade ederek, ticaret yaptığı ihbar edildiği için geri çağırılmıştır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından kendisine tevdi edilen göreve son verilmesine yönelik ilgili vekâlete talimat verilmiştir.⁹¹ Mustafa Kemal Paşa 27 Ocak 1921'de Osman Nuri Bey'in Ankara'ya gelmesini kendisine yazmış⁹². Osman Nuri Bey fırtınadan ve hatların bozuk olmasından dolayı telgrafını geç aldığını denizden ulaşım imkanı olduğu anda hemen hareket edeceğini Mustafa Kemal Paşa'ya iletmiş⁹³ ve Rize'den gönderdiği telgrafta 11 Şubat 1921 tarihinde Ankara'ya hareket edeceğini belirtmiştir.⁹⁴

⁸⁷ CA, Ebis No: 01003741, Ek No:1, Belge No: 553478, (15.12.1336/1920).

⁸⁸ CA, Ebis No: 01001328, Ek No:108, Belge No: 908078, (19.01.1337/1921).

⁸⁹ CA, Ebis No: 01001328, Ek No:107, Belge No: 908077, (22.01.1337/1921).

⁹⁰ CA, Ebis No: 01001328, Ek No:105, Belge No: 908075, (25.01.1337/1921).

⁹¹ CA, Ebis No: 01001328, Ek No:104, Belge No: 908074, (25.01.1337/1921).

⁹² CA, Ebis No: 01001328, Ek No:101, Belge No: 908071, (27.01.1337/1921).

⁹³ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 98, Belge No: 908068, (30.01.1337/1921).

⁹⁴ CA, Ebis No: 01001328, Ek No: 97, Belge No: 908067, (11.02.1337/1921).

6. Sonuç

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Lazistan Mebusu olarak yer alan Osman Nuri Bey, meclisin feshinden sonra Temsil Heyeti'nin çağrısı kapsamında Ankara'ya gitmiş ve Büyük Millet Meclisi'ne Lazistan Mebusu olarak katılmıştır. Buradaki ilk faaliyeti meclisin açılış sürecinde Düzce ve Bolu bölgelerinde ortaya çıkan ayaklanmanın kontrol altına alınması için teşkil edilen Nasihat Heyet'inde görevlendirilmesi olmuştur. Hüsrev Bey ile birlikte asiler tarafından esir alınan Osman Nuri Bey, sorunların çözümüne yönelik girişimciliği sayesinde ayaklanmanın kontrol altına alınmasında önemli bir rol oynamıştır. Meclisteki faaliyetleriyle de öne çıkan Osman Nuri Bey'in önerdiği 9 kanun teklifinden "Karadeniz sahiline ithal edilecek unlardan alınacak resmin, resmi asli olmasına dair olan kanunun temdidi meriyetine dair" olanı kabul edilmiştir. Yine meclisteki çalışmalarında siyasi, sosyal, idari ve ekonomik alanlara yönelik konuşmalar yapması ve çözüm önerileri sunması, onun ülke meselelerini yakından takip ettiğini göstermektedir.

Osman Nuri Bey, Rusça bilmesi ve bölgeyi tanması sebebiyle Rusya'ya gönderilen ilk resmi Türk heyeti içerisinde yer almıştır. Türk ve Sovyet heyetleri arasında gerçekleşen müzakerelerden sonra Sovyet temsilcileri TBMM Hükûmeti'ne silah, cephane, askeri teçhizat ve para yardımı göndermeye karar vermiştir. Yardımların daha çok Rusların Tuapse limanından sevk edilmesi düşünülmekteydi. Osman Nuri Bey söz konusu malzemeleri başta Trabzon olmak üzere Türklerin diğer limanlarına sevk etmek için Tuapse'de görevlendirilmiştir. Görev süresi boyunca özellikle Trabzon'a silah, cephane, askeri teçhizat, gaz, benzin gibi malzemeler sevk eden Osman Nuri Bey'in sözü edilen malzemeleri göndermek için deniz taşıtı bulamamaktan yakındığı görülmektedir. Fakat bu sorunu da tüccar motorları ve sivil motorları kullanarak aşmıştır.

Tuapse'de silah ve cephane sevkiyatını yürüttüğü sırada haiz olduğu memuriyetten istifade ederek kendi menfaati için ticaret yaptığı ve görevini kötüye kullandığı yönünde iddiaların ortaya atılması sonucunda geri çağrılarak görevine son verilmiştir. Söz konusu iddialar nedeniyle Osman Nuri Bey hakkında soruşturma açılmış ve mahkemeye verilmesine dair önerge kabul edilmiştir.⁹⁵ Ancak soruşturma kurulu oluşturulmadığı için konu kapanmıştır.

⁹⁵ Soruşturma sonucu oluşturulan rapor ve mahkemeye verilmesine dair önergenin detaylarına ilişkin geniş bilgi için bkz. *TBMM GCZ*, Devre: 1, Cilt: 2, İçtima: 2, 28.01.1338/1922, s. 651-667.

Kaynaklar / References

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Sotsialno-Politiçeskoy İstorii (RGASPI)

Resmi Kaynaklar

238 No'lu Kanun ve Ekleri

Dokümanı Vneşney Politikı SSSR

Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri

TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Dosya No: 717, Mazbata Kodu: 4_002.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMM ZC)

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C. 2, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Atatürk, Kemal. *Nutuk 1919-1927*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.

Budak, Mustafa. *Millî Mücadele'de İç Ayaklanmalar*, İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı, 1995.

Cebesoy, Ali Fuat. *Moskova Hatıraları Millî Mücadele ve Bolşevik Rusya*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 2002.

Çakıcı, Nurettin ve Öksüz, Hikmet. "Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Havza Görüşmesi Üzerine Bir Değerlendirme", *1918-1919 Mütarekeden Millî Mücadele'ye Hayal Kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş Uluslararası Sempozyum 26 Aralık 2019*, İstanbul: Türk Ocağı Yayınları, 2020.

Çakıcı, Nurettin ve Öksüz, Hikmet. "'Bolşevik Ruslar'ın Millî Mücadele Hareketiyle Temas Kurma Girişimleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 16, S: 32, (2020): 717-746.

Çakıcı, Nurettin. *Türk Millî Mücadelesine Sovyet Rusya'dan Gelen Yardımlar (1919-1922)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2021.

Demirel, Ahmet. *İlk Meclisi'n Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Doktor İbrahim Tali Bey'in Günlüğü, Haz. Erdal Aydoğan-Şaban Ortak, İstanbul: Arba Yayınları, 2000.

Esengin, Kenan. *Millî Mücadelede Ayaklanmalar*, İstanbul: Kumsaati Yayınları, 2006.

Heyfets, Aleksandr Naumoviç. *Sovetskaya Rossiya i Sopredelniye Stranı Vostoka 1918-1920*, Moskva: Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı, 1964.

Hüsrev Gerede'nin Anıları Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938), Haz. Sami Önal, İstanbul: Literatür Yayınları, 2003.

- Işın, Mithat. *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Ankara: T. C. Deniz Basımevi, 1946.
- İnönü, İsmet. *Hatıralar*, Haz. Sebahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2014.
- Karabekir, Kazım. *İstiklal Harbimiz*, C. 2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Karaca, Taha Niyazi. *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.
- Nutku, Emrullah. "İstiklal Savaş'ında Denizciler: İlk Deniz Nakliyatı", *Yakın Tarihimiz*, C. 2, (1962): 186-188.
- Tengirşek, Yusuf Kemal. *Vatan Hizmetinde*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, C. 5, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1974.
- Turan, Nadiye. *I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Lazistan Mebusu Osman Nuri Bey'in Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2000.
- Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C. 3, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1995.
- Yerasimos, Stefanos. *Türk-Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden "Millî Mücadele"ye*, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1979.
- Yunus Nadi. *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978.

EK 1. Osman Nuri (Özgen) Bey (1888-1943)

EK 3. Tuapse'de Bulunan Osman Bey'e Gönderilecek Askeri Teçhizatların Sevkiyat Planının İlk Sayfası

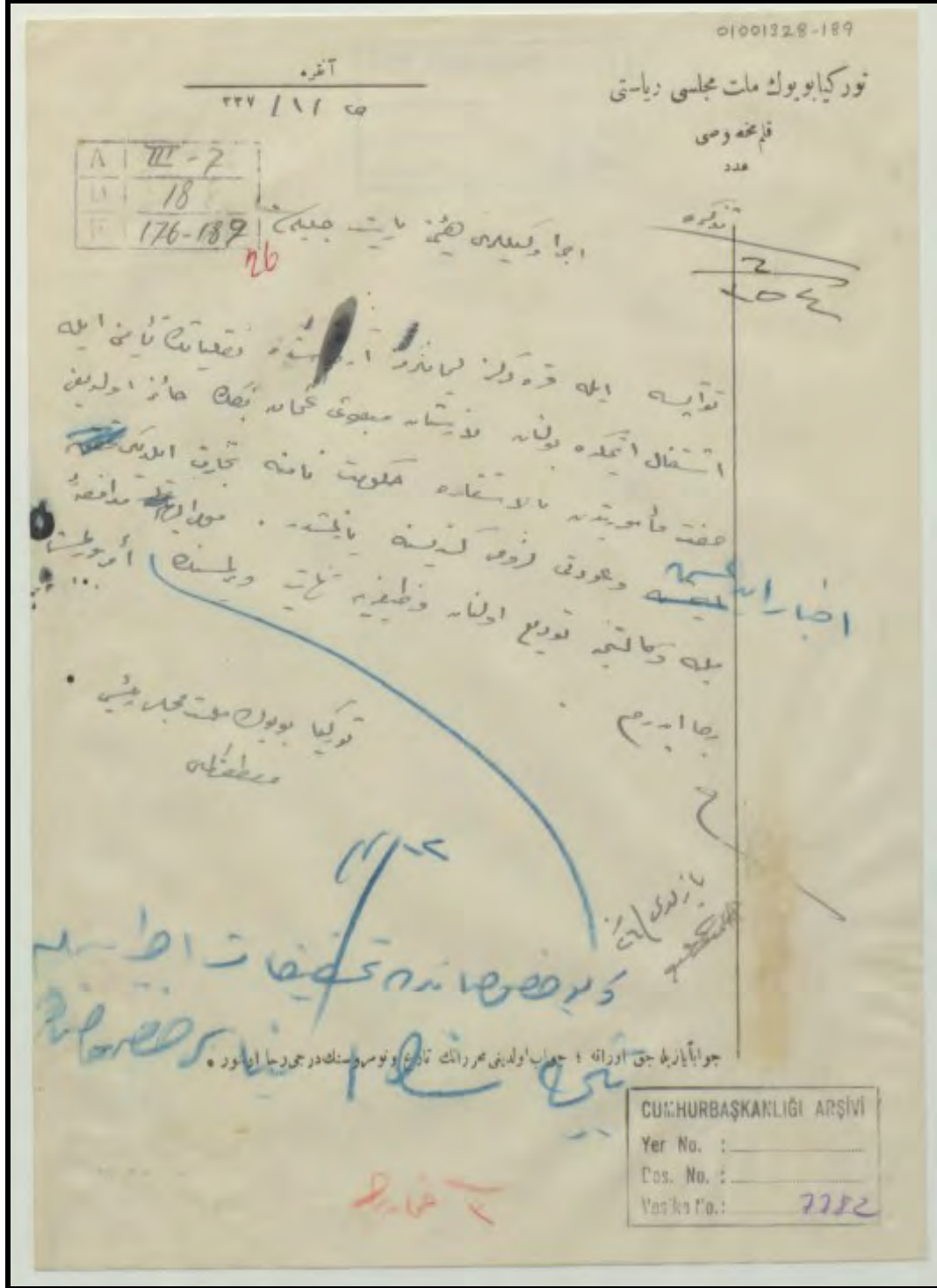
20-СЕКРЕТНО.

П Л А Н

отправки артиллерийских принадлежностей Турецкой армии в Туапсе в адрес представителя комисс тов. ОСНАН.

№№ оче- ре- дей.	НАИМЕНОВАНИЕ ПРЕДМЕТОВ.	Колличес- тво Предмет.	Количество		ПРИМЕЧАНИЕ.
			Веро- нов.	Плани- форм.	
1	Орудия 120 м.м. французские.	1000	3	1	Отправлено 20/11
	Передки к ним.	1000			
	Заряды.	1000			
	Вытяжные трубки.	1000			
2	Орудия 120 м.м. французск.	3000	4	1	18.
	Передки к ним.	3000			
	Заряды.	3000			
	Вытяжные трубки.	3000			
3	Орудия 33 лн. английские.	2000	4	2	Отправлено 20/11
	Передки к ним.	2000			
	Зарядные ящики к ним.	2000			
	Гранаты 33 лн.	2000			
4	Орудия 33 лн. английск.	2000	4	2	20/11
	Передки.	2000			
	Зарядные ящики к ним.	2000			
	Гранаты 33 лн.	2000			
5	Орудия 33 лн. англ. лн.	2000	4	2	20/11
	Передки.	2000			
	Зарядные ящики к ним.	2000			
	Гранаты 33 лн.	2000			
6	Орудия 33 лн. англ.	2000	4	2	
	Передки к ним.	2000			
	Зарядные ящики.	2000			
	Гранаты 33 лн.	2000			
7	Орудия 120 м.м. французск.	4	1	4	
	Передки к ним.	4			
	Орудия 75 м.м. французск.	4			
	Передки к ним.	4			
8	Орудия 120 м.м. французск.	875	1	4	
	Передки к ним.	875			
	Орудия 75 м.м. французск.	4			
	Передки к ним.	4			
9	Орудия 75 м.м. французск.	4	2	4	
	Передки к ним.	4			
	Зарядные ящики.	8			
	Винты патроны Австрийские.	1040180			
10	Пушки 45 лн. английск.	2000	4	2	
	Передки к ним.	2000			
	Зарядные ящики к ним.	2000			
	Винты патроны 45 лн.	2000			
II	Винты патроны австрийские.	2000	6	-	
	Винты патроны австрийские.	1000000			

EK 4. Osman Nuri Bey'in Hükûmeti'n Nüfuzunu Kullanarak Kendi Menfaati İçin Ticaret Yaptığının İhbar Edilmesi Üzerine Geri Çağrılmasına Dair

Yazar Hakkında / About Author

**Dr. Öğr. Üyesi Nurettin ÇAKICI | Trabzon Üniversitesi |
nurettincakici[at]trabzon.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9193-122X**

Nurettin ÇAKICI, 1985 yılında Trabzon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 2005 yılında başladığı Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2009'da mezun oldu. 2014 yılında, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında "Trabzon'un Demografik Yapısı (1923-1950)" başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini, 2021 yılında ise "Türk Millî Mücadelesi'ne Sovyet Rusya'dan Gelen Yardımlar (1919-1922)" başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı. Yüksek lisans eğitimi sürecinde 2010-2011 ve 2013 yıllarında Arsin İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü bünyesinde öğretmenlik yaptı. Doktora eğitimi sürecinde 2015 - 2016 yılları arasında Rusya Federasyonu'nun Moskova şehrinde bulunan Moskova Pedagoji Devlet Üniversitesinde yabancı dil (Rusça) eğitimi aldı. Rusya Federasyonu'nun Moskova şehrinde arşiv ve kütüphanelerde araştırmalar yaptı. Bunların yanı sıra 2015-2021 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. Çakıcı, 2022 yılında Trabzon Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü Tarih Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaya başladı. Orta düzeyde İngilizce ve Rusça bilen Çakıcı, halihazırda İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü Tarih Bölümü Başkanlığı ve Karadeniz Kültür ve Tarihi Araştırma Merkezi Müdür Yardımcılığı görevlerini yürütmektedir. Ağırlıklı olarak Türk-Rus ilişkileri üzerine çalışmaları bulunan Çakıcı'nın, Yakın dönem Türkiye Tarihi ile ilgili makale, kitap bölümü ve bildirileri bulunmaktadır.

**Assist. Prof. Dr. Nurettin ÇAKICI | Trabzon University |
nurettincakici[at]trabzon.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9193-122X**

Nurettin ÇAKICI was born in Trabzon in 1985. He completed his primary and secondary education in Trabzon. He graduated from Karadeniz Technical University, Faculty of Science and Letters, Department of History, which he started in 2005, in 2009. In 2014, he completed his master's degree at Karadeniz Technical University Institute of Social Sciences, Department of History with his thesis titled "Demographic Structure of Trabzon (1923-1950)", and in 2021 he completed his doctorate education with his thesis titled "The Soviet Russia Aid to the Turkish National Struggle (1919-1922)". During his graduate education, he worked as a teacher in Arsin District Directorate of National Education in 2010-2011 and 2013. During his doctoral education, he studied foreign language (Russian) at the Moscow State Pedagogical University in Moscow, Russian Federation between 2015 and 2016. He conducted research in archives and libraries in Moscow, Russian Federation. In addition to these, he worked as a Research Assistant at Karadeniz Technical University, Faculty of Letters, Department of History between 2015-2021. Çakıcı, started working as an Assistant Professor at Trabzon University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History in 2022. Çakıcı, who speaks intermediate level English and Russian, is currently the Head of the History Department of the Faculty of Humanities and Social Sciences and assistant manager of the Black Sea Culture and History Research Center. Çakıcı, who mainly works on Turkish-Russian relations, has articles, book chapters and papers on the recent history of Turkey.

